

Cuprins

Mulțumiri	8	
Lista ilustrațiilor	ȘTEFAN BOLEA	9
Abrevieri	10	

INTRODUCERE	15
-------------------	----

Jung și filosofia umbrei

1.1. Conceptul de arhetip	31
1.2. Procesul individualizării	41
Acta Ego-Sit	41
Anima și animus	48
1.3. Persona	53
1.4. Umbra	67

Postfață de Ilinca Ilian

CAPITOLUL 2: Considerații teoretice legate de umbră ..	81
2.1. Dublul	83
2.2. Demonicul	

CAPITOLUL 3: Umbra în literatura romantică și postromantică	107
--	-----

3.1 Al doilea fat. E. T. A. Hoffmann, <i>Elixirele diabolului</i> (1815)	109
<i>Libido și asceză</i>	109
<i>Eu și Non-eu</i>	115
<i>Poemul Focului</i>	122
3.2. Polul Nord al ființei. Mary Shelley, <i>Frankenstein</i> (1818)	127
<i>Izolarea romantică</i>	137
<i>Transgresarea umbră</i>	156
<i>Fenomenologia urii</i>	142

Tracus Arte

2019

Cuprins

Mulțumiri	8
Lista ilustrațiilor	9
Abrevieri	10
INTRODUCERE	15
CAPITOLUL 1: Umbra în psihologie	29
1.1. Conceptul de arhetip	31
1.2. Procesul individuației	41
<i>Axa Eu-Sine</i>	41
<i>Anima și animus</i>	48
1.3. Persona	55
1.4. Umbra	67
CAPITOLUL 2: Considerații teoretice legate de umbră ..	81
2.1. Dublul	83
2.2. Demonicul	
CAPITOLUL 3: Umbra în literatura romantică și postromantică	107
3.1 Al doilea Eu. E. T. A. Hoffmann, <i>Elixirul diavolului</i> (1815)	109
<i>Libido și asceză</i>	109
<i>Eu și Non-eu</i>	115
<i>Poemul Focului</i>	122
3.2. Polul Nord al ființei. Mary Shelley, <i>Frankenstein</i> (1818)	127
<i>Izolarea romantică</i>	127
<i>Transgresarea umanului</i>	136
<i>Fenomenologia urii</i>	142

3.3. Umbra umbrei. Edgar Allan Poe, <i>William Wilson</i> (1839)	154
<i>Eu (nu) sunt William Wilson</i>	154
<i>Geneza umbrei umbrei</i>	161
3.4. Eu ≠ Eu. F. M. Dostoievski, <i>Dublul</i> (1846)	167
<i>Cine (nu) sunt eu?</i>	167
<i>Personologia</i>	172
<i>Pe marginea abisului (identității)</i>	174
<i>Sentimentul paranoic al ființei</i>	181
3.5. Umbra degenerată. R. L. Stevenson, <i>Straniul caz...</i> (1886)	193
<i>Orașul Noptii</i>	193
<i>Dualitate ontologică</i>	199
<i>Destrucția principiului identității</i>	204
3.6. Umbra ca neom. Guy de Maupassant, <i>Horla</i> (1887)	211
<i>Fenomenologia angoasei</i>	211
<i>Reflexia neomului</i>	215
3.7. Geneza umbrei. Oscar Wilde, <i>Portretul lui</i> <i>Dorian Gray</i> (1891)	222
<i>Angoasă și decreație</i>	222
<i>Ecourile narcisismului</i>	232
<i>Deriva estetismului</i>	263
CAPITOLUL 4: Umbra în filosofie	245
4.1. Jung și Nietzsche despre Zarathustra	247
4.2. Umbrele lui Zarathustra	254
<i>Bufonul, piticul și maimuța</i>	254
<i>Prezicătorul</i>	259
<i>Ultimul papă și omul cel mai respingător</i>	265
<i>Umbra</i>	271
CODA	277
ANEXE	287
I. Secolul al XIX-lea de la romantism la postromantism (cronologie)	289

II. Individuația de la persona la Sine	296
III. Momentele umbrei	299
IV. Umbra în film	304
V. Umbra în muzică	313

POSTFAȚĂ (de Ilinca Ilian)	318
----------------------------------	-----

BIBLIOGRAFIE	324
Bibliografie primară. A. Operele lui Carl Gustav Jung ..	324
Bibliografie primară. B. Operele esențiale ale lui Sigmund Freud	326
Bibliografie primară. C. Operele lui Friedrich Nietzsche	327
Bibliografie primară. D. Operele literare dedicate Umbrei	328
Bibliografie secundară	330
Articole	353
Filmografie	355
Discografie	356
Sitografie	357

1.1. Conceptul de arhetip

„Ai văzut în mintea ta Forma Arhetipală [τὸ ἀρχέτυπον εἶδος], care era mai înainte de începutul fără margini și nesfârșit?”

(Hermes Trismegistos, *Corpus Hermeticum*)

„Nimeni n-a văzut un arhetip și la fel, nimeni n-a văzut un atom. Dar știm că primul va produce efecte numinoase și al doilea explozii.”

(Jung, *Corespondență*¹)

Etimologia termenului de „arhetip” (ἀρχή = principiu, origine + τύπος = model, tip) a fost analizată în articolul „Archetypisches bei Augustin und Goethe” de Paul Schmitt și în studiul „Arhetipologia ca metodă comparatistă” al profesorului Corin Braga:

Primul cuvânt, ἀρχή, înseamnă „început, origine, cauză primordială și principiu”, dar el înseamnă și „locul unui conducător, hegemonie și guvernare” (deci un fel de „dominantă”); al doilea cuvânt, τύπος, înseamnă „bătutul monedelor și ceea ce rezultă astfel: modelul ștanțat al monedelor [...] formă, imagine, reproducere, exemplu, model, ordine și normă”... în sens figurat, mai modern, „model, formă de bază, model inițial” (care stă cumva la „baza” unui șir de indivizi umani, animalii sau vegetali „asemănători”) (apud Jacobi 2015: 68).

Etimologic, termenul de „arhetip” se compune din ἀρχή (început, punct de plecare, principiu, substanță primă) și din τύπος (formă, figură, tip, model). Arhetipul desemnează, așadar,

1. Scrisoare către H. Haberlandt, 23 aprilie 1952 (LJ 2: 53).

tiparele (atât în ordine cronologică, cât și logică) unor serii de fenomene. El vine să răspundă unei întrebări de ordin cognitiv, ce se regăsește și în demersul comparatist: ce sunt și cum funcționează elementele invariante ce apar în viziunea noastră despre lume? (Braga 1999: 5)

După Paul Schmitt, ἀρχή² conține în sine dubla semnificație de „cauză” și „hegemon”, ceea ce ne duce cu gândul simultan la „preeminență” (sau „originaritate”) și la o poziție dominatoare, de putere. Mai departe, τύπος ne amintește de „bătutul monedelor”. După Corin Braga, conceptul de „arhetip” atrage atenția asupra invariantului, care precede logic și cronologic seria ulterioară, secundară a fenomenelor, precum prototipul inteligibil are întâietate asupra copiei sensibile.

Termenul de „arhetip” apare în operele unor autori precum Cicero (106-43 î.H.) și Pliniu (23-79 d.H.). În accepțiunea sa filosofică, el este pentru prima dată întâlnit la filosoful ebraic de expresie grecească Philon din Alexandria (15/10 î.H.-54 d.H.). În cartea sa, intitulată *Despre Creațiune* [*De opificio mundi*], arhetipul [ἀρχέτυπος] se referă la legătura dintre om și „imaginea lui Dumnezeu” [εἰκὼν τοῦ Θεοῦ]. Filosoful evreu atrage atenția asupra faptului că această imagine nu se referă la asemănarea trupească dintre om și Dumnezeu, ci la similitudinea mentală – „elementul suveran al sufletului” [κατὰ τὸν τῆς ψυχῆς ἡγεμόνα νοῦν] – dintre Creator și creatură (JWL 130-1, OC 9I §5, pp. 12-3). Un al doilea autor care se preocupă de arhetipologie este episcopul Irenaeus (? – 202 d.H.), care nota în *Adversus haereses*: „Creatorul lumii nu a format aceste lucruri direct de la el însuși, ci le-a copiat din arhetipurile exterioare lui” [*Mundi fabricator non a semetipso fecit haec, sed de alienis archetypis transtulit*] (OC 9I §5, p. 12).

Următoarea sa ocurență filosofică apare în extrasul folosit drept prim motto la acest subcapitol, preluat din *Corpus*

2. Pentru originea acestui concept, v. Anaximandros fr. A9: „[P]rincipiul și elementul constitutiv al lucrurilor este *apeiron*-ul [...] Această *arché* [...] nu este nici apa, nici vreunul din așa-numitele elemente, ci o altă substanță... *apeiron*, din care-și trag obârșia toate cerurile și lumile cuprinse în ele” (Banu 1979a: 171, Peters 1997: 44).

Hermeticum, culegere de scrieri inițiatice din secolele II-III, atribuită lui Hermes Trismegistos (OC 11 §89 (65), p. 65). În acest volum găsim și caracterizarea lui Dumnezeu înțeles ca lumină arhetipală [*θεός τὸ ἀρχέτυπον φῶς*] (JWL 130-1, OC 8 §275 n., p. 166). Scrierea lui Dionisie pseudo-Areopagitul, *Despre numele divine* (concepută în secolul V), conține o altă trimitere la noțiunea de arhetip: „Pecetea [divină] nu este întreagă și aceeași în toate copiile imprimate. Însă pricina acestui fapt nu este pecetea [căci ea se imprimă întreagă și identică în fiecare urmă] și numai deosebirea obiectelor participante la ea pricinuieste ne-asemănarea urmelor întregii *forme arhetipice* [*primitivae formae*], una și aceeași” (apud Jacobi 2012: 66 n.).

Mai mult, în configurația conceptului de arhetip intră termenul augustinian de „idei principale”, folosit de teologul creștin în tratatul *Despre 83 de întrebări diverse* (întrebarea 46, paragraful 2):

Căci ideile sunt anumite forme principale sau raționale [*sunt namque ideae principales quaedam formae vel rationes rerum*], stabile și neschimbătoare, ale lucrurilor, din care ele nu sunt formate [*quae ipsae formatae non sunt*], și prin aceasta <sunt> eterne și se au pe sine întotdeauna în același fel, <și> acestea sunt conținute în inteligența divină [*quae divina intellegentia continentur*]. Și cum <ele> însele nici nu se nasc, nici nu pier, se spune că potrivit lor sunt formate toate cele care pot să fie născute și să piară și tot ceea ce este născut și pier³ (Cassin 2014: 1033, Jacobi 2012: 66 n.).

Comentând acest fragment, Jolande Jacobi observă că înțemeierea ideilor ca forme principale, care se disting prin „neformarea” lor esențială și prin faptul că aparțin inteligenței divine prezintă similitudini cu definirea jungiană a termenului arhetip (Jacobi 2015: 52). Conceptul de „arhetip” este, pe de o parte într-o poziție forte, originară și, pe de alta (asemenea „ideilor principale” ale lui Augustin (354-430) – deși este

3. Îi mulțumim lui Mihai Maga pentru sprijinul acordat în traducerea acestui pasaj.

în sine „neformat”), are capacitatea de a-și impune forma, de a configura, de a ștanța structura sufletului. După Jung, sursa arhetipurilor trebuie căutată în mitologeme și în simbolurile fundamentale, care apar în vis și care vestesc apariția unui strat mai profund al inconștientului, numit de Jung „inconștient colectiv”, pentru a-l distinge de concepția freudiană mai restrânsă a „inconștientului personal”.

[Î]n vise, fantasme și stări spirituale de excepție pot oricând reapărea într-un loc sau altul motive mitologice și simboluri foarte îndepărtate, adesea ca rezultat aparent al unor influențe, transmisii și impulsuri individuale, dar frecvent și în afara acestora. Astfel de „imagini originare” sau „arhetipuri”, cum le-am numit, aparțin stocului de bază al psihicului inconștient și nu pot fi explicate prin achiziție personală (OC 8 §229, p. 140).

Am fost de multe ori întrebat de unde provin aceste arhetipuri sau imagini primordiale. Cred că apariția lor nu poate fi explicată decât presupunându-se că sunt cristalizări ale unor experiențe reiterate ale umanității [...] Arhetipul este un fel de disponibilitate de a reproduce neconținut aceleași reprezentări mitice sau unele asemănătoare [...] [A]rhetipurile sunt, pe de-o parte, întipăriri de experiențe tipice, neconținut repetate, ele au concomitent un comportament empiric ca *forțe* sau *tendențe* care duc la repetarea acelorași experiențe (OC 7 §109f., pp. 85-7).

În studiul bazat pe comunicarea sa din 1919 de la Belford College, „Instinct și inconștient” (OC 8 §§263-282), Jung folosește pentru prima dată termenul de „arhetip”⁴,

4. V. și critica virulentă a lui Richard Noll: „În 1919, Jung a împrumutat un termen din biologia romantică a filosofilor naturii [*Naturphilosophen*] și a numit aceste principii de organizare arhetipuri [...]. În primul rând, [teoria arhetipică] pare să fie o reinterpretare transcendențială și de aceea neștiințifică sau mistică a «teoriei complexelor», care măcar avea o bază în știința cantitativă a momentului prin experimentele asociatorii ale cuvintelor. Aici Jung preia un fenomen clinic observat uzual [...] și îl ridică la o scară cosmică [...]. În al doilea rând, cu toate că Jung face analogii vagi la «universalitatea structurilor creierului» și la «unitățile mendeliene» ca sursă biologică pentru transmiterea arhetipurilor, conceptul său este evident incompatibil cu aceste teorii din științele biologice materialiste și

considerând că „arhetipurile constrâng percepția și intuiția să se organizeze în forme specific umane” și comparându-le cu instinctele care „îl determină pe om să aibă un mod de viață specific uman” (OC 8 §270, pp. 163-4). Înainte de a fi redefinite ca arhetipuri, mitologemele și simbolurile din viața psihică au fost numite „imagini primordiale” [*Urbilder*] sau „imagini arhaice” [*urtümliche Bilder*] (1912) – termen ce aparținea profesorului lui Nietzsche, Jakob Burckhardt (1818-1897) – sau „dominante ale inconștientului colectiv” [*Dominanten des kollektiven Unbewußten*] (Wolff 2017: 86 n., Jacobi 2012: 65-6).

Sintetizând, arhetipurile jungiene au:

(1) o semnificație filosofică: acel *το ἀρχέτυπον εἶδος* sau forma arhetipală din *Corpus Hermeticum*, acele *primitivae formae* ale lui Dionisie pseudo-Areopagitul sau așa-numitele *ideae principales* augustiniene, în esență neformate, aparținând intelectului divin [*quae ipsae formatae non sunt; quae in divina intelligentia continentur*];

(2) o semnificație mitologică: mitologeme și simboluri care își fac apariția în vise și în boli mentale și care nu pot fi explicate, conform lui Jung, prin conceptul freudian de incoștient personal;

(3) (și, după cum vom vedea imediat) o semnificație biologică.

Probabil că definiția cea mai concisă a arhetipului constă în faptul că este „în același timp imagine și emoție” (OC 10 §53, pp. 41-2, OC 18 §589, pp. 300-1). „Arhetipul este un concept psihosomatic, ce leagă trupul de psihic, instinctul de imagine”⁵, citim în *Dicționarul critic al psihologiei analitice*

mecaniciste [...]. Deplasarea sa spre o teorie a incoștientului colectiv și a arhetipurilor care transcende istoria personală genetică trece dincolo de știință și este esențialmente o noțiune mistică – un articol de credință pe care trebuie să-l crezi necritic sau nu. Dovezile pentru rolul geneticii în ereditate este convingător și teoriile lui Jung pur și simplu nu se pot încadra în corpusul lărgit al teoriei științifice din secolul al XX-lea referitoare la acest subiect” (Noll 1995: 271-2).

5. „Arhetipurile sunt formele tipice de înțelegere psihică și corespund instinctelor, formelor tipice de reacție. Ele sunt caracterizate de înțelegeri uniforme și regulat repetative, la fel cum instinctul este forma uniformă și regulat repetativă a reacției. Niciunul nu este dobândit prin experiență

jungiene (Samuels, Shorter și Plaut 2005: 55). Arhetipul apare la joncțiunea dintre mitologie și biologie, dintre imaginea mitologică pe care o regăsim în inconștient și φύσις, aspectul arhetipal instinctiv: „arhetipul are, pe de o parte, un aspect orientat în «sus», spre lumea imaginilor și a ideilor și, pe de altă parte, unul în «jos», spre fenomenele biologice ale naturii, spre instincte...” (Jacobi 2015: 58).

Conform unor cercetători precum Anthony Stevens sau Jolande Jacobi, arhetipurile nu sunt „reprezentări moștenite”, ci „posibilități de reprezentări moștenite” (Jacobi 2015: 71): „Cum ar putea «imaginile primordiale», așa cum se referă des Jung la arhetipuri, să fie înscrise în creier și «dezvoltate» mai târziu de experiență?” Acest aspect, înțeles greșit, i-ar putea aduce lui Jung acuza că preia ipoteza lamarckiană discreditată a eredității caracteristicilor dobândite (Stevens 2002: 16). În altă parte (Stevens 2006: 61), psihiatrul Anthony Stevens, îl citează pe Jung, care, lămurind aspectul „pur biologic” al arhetipului, anticipează niște idei al etologiei contemporane.

Desigur că acest termen nu intenționează să indice o idee moștenită, ci mai degrabă un mod de funcționare moștenit, corespunzând felului înnăscut în care puiul iese din ou, pasărea își construiește cuibul, un anumit tip de viespe înțeapă ganglionul motor al omizii, iar țiparii își găsesc drumul către insulele Bermude. Cu alte cuvinte, este un „țipar comportamental”. Acest aspect al arhetipului, cel pur biologic, interesează propriu-zis psihologia științifică” (GW 18 §1228).

Or, conceptul psihologic de arhetip în elocventa descriere jungiană, prin caracteristica sa de „țipar comportamental” poate fi comparat cu noțiunea etologică de mecanism înnăscut de declanșare: „De pildă, rățoiul sălbatic este cuprins de iubire

personală, iar parcursul lor rămâne, de regulă, inconștient. Suma instinctelor și a arhetipurilor formează inconștientul colectiv. Arhetipurile pot fi numite autoreproduceri [*Selbstabbildung*] ale instinctului” (Wolff 2017: 84). „Modele inconștiente moștenite genetic, arhetipurile organizează viața mentală în aceeași manieră în care instinctele organizează viața somatică” (Braga 1999: 10).

la vederea frumosului cap de culoare verde al raței sălbatice”, capul verde declanșând „mecanismul înnăscut” ce guvernează „tiparul comportamental asociat curtării” (Stevens 2006: 60-1). Probabil că unul din aspectele definitorii ale arhetipului este capacitatea lui de a *pre-forma*, de a „ștanța”, de a crea forma și configurația: arhetipul este o albie de râu, „în care apa vieții a săpat și s-a infiltrat adânc. Aceste «săpături» formează [...] acea rețea sufletească și «punctele ei nodale»” (Jacobi 2015: 71).

Altfel spus, arhetipul este o „imagine a naturii gravată în spiritul uman, după care acesta își formează judecățile”, arată întemeietorul psihologiei analitice (OC 8 §§274-277, pp. 166-167), regăsind această idee în istoria filosofiei la Nicolas Malebranche (1638-1715), Francis Bacon (1561-1626) sau în metafizica scolastică⁶. Desigur, ideile platoniciene („La Platon, arhetipurile intuiției sunt încă evaluate maxim ca idei metafizice, ca *παράδειγματα*, față de care lucrurile adevărate se comportă doar ca *μιμήσεις*, ca imitații”, OC 8 §§274-277, pp. 166-7), categoriile și ideile kantiene⁷ („ideea este [...] la Kant

6. „Ideea imaginilor primordiale se regăsește în metafizica neoplatonică și scolastică sub diferiți termeni analogi, de pildă tipuri primare, *exempla, paradigmata, universalia* etc. În mistică, apare la Meister Eckhart, care-l numește pe «Fiu» (*verbum*) «mundus archetypus». La Nicolaus Cusanus, Dumnezeu e lumea imaginii primordiale și se numește *mundus archetypus*” (Wolff 2017: 86 n.)

7. Lucy Huskinson arată că arhetipul jungian *nu* este „izomorf din punct de vedere logic” cu ideea kantiană (Bär 1976: 114) și că „loialitatea auto-proclamată a lui Jung față de Kant este nefondată”. Mai întâi, Jung citează (în OC 6 §734 pp. 458-9) din *Critica rațiunii pure*: „Deși despre conceptele raționale transcendente trebuie să spunem: *ele nu sunt decât Idei*, nu le vom considera totuși nicidecum ca fiind de prisos și zadarnice. Căci, deși nici un obiect nu poate fi determinat prin ele, ele pot totuși servi în fond și fără să observe intelectului ca un canon care să-i permită să-și extindă folosirea și s-o facă uniformă: prin aceasta, el nu cunoaște, ce-i drept, un obiect mai mult decât ar cunoaște conceptele lui, dar este mai bine și mai departe condus în această cunoaștere. Fără să mai spun că, poate, aceste Idei fac posibilă o trecere de la conceptele despre natură la cele practice și, în felul acesta, pot procura Ideilor morale însele suport și legătură cu cunoștințele speculative ale rațiunii.” (Kant 2009: 291-2) Puțin mai jos (OC 6 §738, p. 460), Jung scrie: „Ideea este o mărime psihologică

«prototipul utilizării intelectului», un concept transcendențial care ca atare depășește granița experimentabilului”, OC 6 §734, p. 458) și prototipurile și mai ales ideile schopenhaueriene („Imaginea primordială este treapta premergătoare a ideii [...], solul matricial al acesteia [...] Imaginea primordială asumă un rol mediator [...] [m]otiv pentru care aș raporta ceea ce spune Schopenhauer despre idee mai degrabă la imaginea primordială”, OC 8 §§751-2, pp. 465-6) se numără printre antecedentele conceptului (Samuels, Shorter și Plaut 2005: 57). Am putea spune, odată cu James Hillman, creatorul psihologiei arhetipale, că arhetipul este „cel mai fundamental concept jungian din punct de vedere ontologic” (apud Stevens 2002: xii).

Ținând cont de faptul că există cel puțin trei sensuri ale termenului de *arhetip* (metafizic⁸, psihologic⁹ și cultural), ne

care nu determină numai gândirea, ci (ca idee practică) și simțirea.” Mai mult „ideea arhetipală, asemenea imaginii arhetipale «este cealaltă față a instinctului»” (OC 6 §755, p. 468). Or, „arhetipul jungian, prin constituția sa instinctivă și afectivă, este contrar ideii kantiene, ce are o funcționare doar intelectuală și practică. Astfel, funcționarea rațională și intelectuală a ideii kantiene este în antiteză cu aspectul irațional și sentimental al arhetipului jungian” (Huskinson 2004: 76-8)

8. „În accepția metafizică, arhetipul este o esență (οὐσία) ontologică. Deși intră în relație cu categoriile rațiunii (νοητά), arhetipul nu poate fi redus la o existență subiectivă, el este funciar o prezență obiectivă, de dincolo de ființa umană [...] Ideea transcendenței arhetipurilor, plasate într-un υπερουράνιος τόπος [„loc supraceresc, *Phaidros* 247 c, Platon 1983: 444 n.n.], este specifică tradiției platoniciene. În *Timaios*, Platon vorbește de εἶδη, esențe eterne și indivizibile, care au o natură inteligibilă și imaterială și subzistă în afara lumii fenomenale. Toate lucrurile sensibile (αἰσθητά), supuse timpului și distrugerii, sunt fabricate de către δημιουργός din materia amorfă după modelul acelor εἶδη. Lumea terestră este o imagine (εἶδωλον), o copie (εἰκόν) a lumii esențelor. Fiecare clasă de creaturi, naturale sau artificiale, are un εἶδος perfect, ce garantează unitatea în sânul multiplicității” (Braga 1999: 6).

9. „După descoperirea și teoretizarea de către romantici a topografiei etajate a minții umane, arhetipurile încep să fie plasate în aparatul psihic inconștient. Ideea capătă rigoare științifică odată cu psihanaliza freudiană, iar termenul de arhetip devine o noțiune cheie în sistemul lui C. G. Jung. Pe măsură ce s-a îndepărtat de Freud, elaborând conceptul de inconștient colectiv, psihiatrul elvețian a utilizat succesiv termenii de *imagini primordiale*,

vom concentra în special pe dimensiunea culturală a arhetipologiei, considerând arhetipurile psihologice¹⁰ mai puțin drept „formațiuni reale ale psihicului uman”, ci mai ales drept „ipoteze de lucru cu valabilitate și extensie strict culturală” (Braga 2005: 16). Mai mult, ne-am restrâns tema de cercetare la proza romantică și postromantică a secolului al XIX-lea, care este izomorfă arhetipului jungian al umbrei. Și în secolul XX există

de dominante non-personale sau puncte nodale ale psihicului și, în sfârșit, de arhetipuri. Arhetipurile sunt, în concepția sa, tiparele structurante ale vieții psihice. Modele inconștiente moștenite genetic, arhetipurile organizează viața mentală în aceeași manieră în care instinctele organizează viața somatică” (Braga 1999: 10).

10. Valabilitatea arhetipurilor psihologice în psihoterapia jungiană este un argument tare împotriva pretensei lor inactualități. Diferența dintre metoda de tratament freudiană bazată pe un anumit pansexualism care trebuia administrat societății victoriene refulate și metoda „periculoasă” a lui Jung, inspirată de mitologie și prezentată pentru prima dată în radicalitatea ei în OC 5, reiese și din scena finală a filmului *A Dangerous Method*: „SABINA: Nu e ca și cum i-aș ține partea [lui Freud n.n.]. Trebuie să mă dezvolt în direcția socotită corectă de instinctul care îmi ghidează inteligența. Nu uita, m-ai vindecat cu metoda lui...”

JUNG: El nu va accepta niciodată că nu ajungem nicăieri cu ce-am înțeles. Trebuie să mergem în teritoriul necartografiat. Trebuie să regresăm spre sursele credinței noastre. Nu-mi doresc numai să deschid o ușă și să-i arăt pacientului boala sa, ghemuindu-se ca o broască râioasă. Vreau să găsesc un mod de a ajuta pacientul să se reinventeze, să-l trimit într-o călătorie la sfârșitul căreia se află persoana care a intenționat întodeauna să fie.

SABINA: Dar n-are nici un sens dacă te îmbolnăvești între timp.

JUNG: Doar un medic rănit poate încerca să vindece [*Only the wounded physician can hope to heal*]” (Cronenberg 2011, tr. n.). Pentru sursa acestei dezbateri, v. CFJ 431-2: „Mă gândesc că ar trebui să-i mai lăsăm timp $\Psi\alpha$ [psihanalizei n.n.] să infiltreze popoarele dinspre multe centre, să reînvie la intelectual simțul pentru simbol și mitic, să-l retransforme încet-încet pe Hristos în acel zeu-mag al viei care a fost, și să absoarbă astfel acele forțe pulsionale extatice ale creștinismului, toate acestea cu *unicul* scop de a face din cultul și din mitul sfânt ceea ce au fost ele, anume o sărbătoare a beției de bucurie, în care omul are dreptul să fie animal în etos și sfințenie. Tocmai aceasta a fost marea frumusețe și utilitate a religiei antice [...] Creștinismul nu poate renunța la o dezvoltare etică autentică și dreaptă, dar aceasta trebuie să pornească din miezul lui, trebuie să desăvârșească imnul său de iubire, durerea și încântarea față de zeul care moare și reînvie, forța mistică a vinului și fiorul antropofag al Cinei.”

opere literare, care devin elocvente, atunci când aplicăm hermeneutica arhetipologiei jungiene (*Golem-ul* lui Meyrink, *Lupul de stepă* de Hesse, *Doctor Faustus* de Thomas Mann etc.), dar acestea ar putea face obiectul unei cercetări secundare. Dar în special romantismul și postromantismul se potrivește cu problematica duală și demonică a umbrei: eu vs. non-eu, descoperirea întunecimii interioare, a „fratelui de umbră” etc.

Dacă am extinde cercetarea noastră în viitor spre proza postmodernă, ne-ar fi mai util un concept asemănător anarhetipului, definit de profesorul Corin Braga ca „un arhetip sfărâmat, un arhetip în care centrul de sens, logosul operei, a fost pulverizat” (Braga 2006: 250) sau ca „un concept care se manifestă anarhic față de ideea de model sau de centru” (Braga 2006: 277). Arhetipul este un concept potrivit subiectului modern care, deși disociat (în versiunile lui Baudelaire (1821-1867), Rimbaud sau Nietzsche), nu a renunțat la ideea căutării unității și a totalității, pe când anarhetipul oglindește subiectivitatea postmodernă, spartă în identități multiple și plurifocalizată (Braga 2007: 16). Fie că suntem schizoizi din punct de vedere rimbaldian sau că sărbătorim odată cu Deleuze (1925-1995) „pulverizarea” identității „care a explodat într-un nor galactic de senzuri” (Braga 2006: 250-1), toți suntem datori să luptăm cu disocierea și să-i minimalizăm efectele corozive.